

SLAVONSKI DIJALEKT U PRIPOVIJETKAMA JOSIPA KOZARCA

Radom će se istražiti elementi slavonskoga dijalekta u pripovijetkama Josipa Kozarca. Josip Kozarac rođen je 1858. godine u Vinkovcima, gdje je završio osnovnu i srednju školu. Živio je u Beču za vrijeme studiranja na *Visokoj školi za kulturu tla*, a nakon toga radio je u Vinkovcima, Vrbanji, Nijemcima, Županji, Novoj Gradišci, Lipovljanima i drugim mjestima kao šumarski tehničar, upravitelj šumarije te nadšumar. Povezanost s prirodom uvelike je utjecala na književni opus ovoga slavonskog prozaista i pjesnika. Najveći dio svojega tematskog opusa svrstao je u slavonski prostor te su stvarni događaji iz sredine u kojoj je živio i život seljaka bili nadahnuće za njegov književni rad. Pisanje o stvarnim događajima, na jeziku toga vremena, učinilo ga je poznatim hrvatskim realinom. Stoga je očekivano da će u njegovim djelima biti zastupljen slavonski dijalekt, barem u nekim svojim obilježjima. U radu će se istražiti osobine slavonskoga dijalekta u pripovijetkama Josipa Kozarca na svim gramatičkim razinama, od fonologije i morfologije do sintakse i leksikologije. Pripovijetke na čijim će se jezičnim primjerima istražiti osobine slavonskoga dijalekta toga vremena su: *Moj djed*, *Slavonska šuma*, *Biser-Kata*, *Tena*, *Tri dana kod sina* te *Oprava*. U radu će se također nastojati povezati glavna misao koja se prožima kroz navedene pripovijetke, a to je naznaka raspada tradicionalnoga slavonskog sela te stanje i očuvanost slavonskoga dijalekta.

Ključne riječi: Josip Kozarac, jezik, slavonski dijalekt, pripovijetke, Slavonija

1. UVOD

1. 1. JOSIP I IVAN KOZARAC

Jedan od najznačajnijih pisaca hrvatskoga realizma, Josip Kozarac, rođen je 18. ožujka 1858. godine u Vinkovcima. Ondje je pohađao osnovnu školu i gimnaziju, nakon čega završava studij šumarstva u Beču. Nakon studija radio je kao šumarski vježbenik u Državnoj direkciji šuma u Vinkovcima te je poslije toga postao upraviteljem šuma u Lipovljanima. Kasnije se vraća u rodne Vinkovce na mjesto državnoga nadšumara. Objavljivao je članke u *Šumarskome listu* te je organizirao šumarske skupove. Uz šumarski poziv, Josip se Kozarac bavio književnim radom te su njegova djela ušla u antologiju hrvatske književnosti. Početak njegova književnoga rada nije bio uspješan. Okušao se u gotovo svim vrstama pisanja, počevši od poezije, drame pa sve do proze. Kozarčev književni put može se pratiti od gimnazijskih dana kada objavljuje pjesmu *Zmija u Hrvatskoj lipi* 1875. Neke od pjesama koje je napisao su: *Suza, Prolaznosti, Vječni melem, Očajnik, Pjesnikovu čedu, Pir...* Poeziju ubrzo zamjenjuje bavljenje dramom za vrijeme studiranja pa tako nastaje šaljiva igra u jednom činu *Turci u Karlovcu*, lakrdija u dva čina *Tuna Bunjavilo* te komedija u pet činova *Tartufov unuk* po uzoru na Molièrea. Početak proznoga načina pisanja obilježen je crticama za djecu *Priče djeda Nike* te Šenoinim usmjeravanjem prema novelistici. Kao hrvatski šumar, bio je suočen s problemima slavonskoga sela: sjećom šuma, raspadanjem patrijarhalnih seoskih zadruga te sve većim utjecajem kapitalizma, što ga je potaknulo na realistično pisanje o tadašnjem životu. Tako su nastale pripovijetke *Tena, Slavonska šuma, Mira Kodolićeva, Moj stric, Biser-Kata, Moj djed, Tri dana kod sina* te romani *Mrtvi kapitali* i *Među svjetlom i tminom*. U Kozarčevim djelima likovi progovaraju o tradiciji, običajima i načinu života u slavonskome selu toga doba. Kozarac izvrsno uočava mane i slabosti šokačke sredine te preporučuje konstruktivna rješenja u svojim djelima. Umro je 1906. godine u Koprivnici te je pokopan u Vinkovcima (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009.).

Josipov mlađi bratić Ivan Kozarac također je bio poznati hrvatski pjesnik i prozaist koji je pisao o slavonskome selu i ljudima u njemu. Rođen je 1885. u Vinkovcima te je ondje pohađao gimnaziju koju je ubrzo napustio. Pridružio se vojsci te se kasnije zaposlio kao sudski pisarski vježbenik. Prvu pjesmu *Slavjanskomu* objavio je 1902. u *Našoj slozi*. Neka su od njegovih djela: pjesme *Vrh sela i polja, Iz selske jeseni, Iz davnih dana*, knjiga *Slavonska krv* koju čini osam novela, no njegovo je najznačajnije djelo roman *Đuka Begović*. Njegova djela pripadaju hrvatskoj moderni. Ivan Kozarac umire mlad od tuberkuloze 16. studenoga

1910. u Vinkovcima (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009.). U čast Josipa i Ivana Kozarca, od 1995. godine, u Vinkovcima se održava kulturna manifestacija *Dani Josipa i Ivana Kozarca*.

Budući da je radnja u djelima obaju Kozaraca smještena u Slavoniji, očekivana je prisutnost slavonskoga dijalekta i staroštokavštine. U radu se na temelju nekoliko pripovijedaka Josipa Kozarca (*Tena, Slavonska šuma, Oprava, Biser-Kata, Moj djed, Tri dana kod sina*) istražilo pojavljivanje slavonskoga dijalekta u piščevu književnome izrazu. Pronađeni primjeri slavonskoga dijalekta jezično su opisani i objašnjeni. Kozarac se u svome književnomu izrazu oslanjao na normu zagrebačke filološke škole, stoga je pri jezičnoj analizi djela Josipa Kozarca potrebno poznavanje jezične norme druge polovice 19. stoljeća (Ham 2009). U nastavku slijedi kratki pregled bitnih obilježja jezika toga vremena.

1. 2. HRVATSKI JEZIK U DRUGOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA

Za razumijevanje jezika kojim piše Josip Kozarac potrebno je poznavati tadašnju jezičnu normu, suvremenu jezičnu normu, kao i slavonski dijalekt. Naime, 19. stoljeće, vrijeme u kojemu je živio Josip Kozarac, bilo je važno razdoblje za hrvatski jezik i književnost. To je bilo vrijeme pokušavanja standardizacije hrvatskoga jezika i jezičnih previranja nekoliko filoloških škola: zagrebačke, zadarske, riječke te škole hrvatskih vukovaca (Moguš 1993). Hrvatski je jezik tada bio na prijelomu stoljeća i na prijelomu norma jer je svaka škola zagovarala određene jezične osobitosti oko kojih se trebalo usuglasiti. Josip je Kozarac pisao hrvatskim književnim jezikom 19. stoljeća te se najviše oslanjao na normu zagrebačke filološke škole (Ham 2009), iako je koncem 19. stoljeća ipak prevladala škola hrvatskih vukovaca. Budući da u Kozarčevo vrijeme jezična norma nije bila sasvim ujednačena, bitno je sagledati obilježja zagrebačke filološke škole i škole hrvatskih vukovaca koje su imale najviše utjecaja na književni izraz toga stoljeća. Stoga su u jezičnoj analizi korištene *Slovnica hrvatska* Adolfa Vebera Tkalčevića iz 1876., Maretićeva *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* iz 1963. te rad Stjepana Ivšića *Današnji posavski govor* iz 1913., kao i suvremeni jezični priručnici.

Predstavnici zagrebačke filološke škole bili su Adolfo Veber Tkalčević i Bogoslav Šulek. Oni su nastavili ideje iliraca koji su htjeli stvoriti jedinstveni književni jezik. Zagrebačka filološka škola zalagala se za (i)jekavsku štokavštinu, ali se nije htjela odreći jezične baštine na tri narječja. Htjeli su njegovati povezanost s književnom baštinom. Predstavnici ove škole bili su protiv fonološkoga pravopisa te su se zalagali za etimološki ili morfonološki pravopis koji propisuje pisanje riječi tako da je vidljiv njezin nastanak, unatoč promjeni u

izgovoru (npr. *bolestna, otca, sbogom, djevojačtva*). Umjesto roगतoga e (ě) pisali su *ie* ili *je* (*snieg, smieh, donieti, uviek, vidjeo*) (Kozarac 1997). Također su se zalagali za stare padežne nastavke: u dativu su množine koristili nastavke *-om* i *-em* (*dokazajuć nešto seljakom, se samo naruga mrzkim ljudem*); u lokativu su množine koristili nastavak *-ih* (*Vinkovcih, te baš u časovih se zbiva, ušavši na prstih*); u instrumentalu množine koristili su nastavak *-i* (*među šumskimi trgovcima, znalo se među cigani, nepravilna usta s crnima zubima*) te su u genitivu množine koristili nastavke *-ah* i *-a* po čemu su prozvani *ahavcima* (*u osam satih, razsu se poput mravih*) (Ham 2015). Kozarac je pisao u skladu s normom svojega doba, *ie* za suvremeno *ije*, *tj* za suvremeno *ć*, *dj* za suvremeno *đ*, slovo *dž* Kozarac ne koristi. Pravopis mu je morfonološki ili etimološki (Ham 2015).

Škola hrvatskih vukovaca zalagala se za fonološki pravopis, odnosno da se jednako piše kao što se i govori. Umjesto dvoslova *dj, gj, lj, nj* uveli su znakove *đ, g, l i n* kako bi se znalo što se čita kao jedan glas. Glavni su predstavnici Tomo Maretić, Ivan Broz i Franjo Iveković. Smatrali su da se temelji zajedničkog jezika nalaze u djelima Vuka Karadžića, Đure Daničića i u narodnoj književnosti. Tako je učvršćen novoštokavski dijalekt kao temelj književnoga jezika (Moguš 1993).

1. 3. OBILJEŽJA SLAVONSKOGA DIJALEKTA

Osim tadašnje jezične norme zagrebačke filološke škole i hrvatskih vukovaca, potrebno je također sagledati jezična obilježja slavonskoga dijalekta na čijemu je području živio i djelovao Josip Kozarac. Pregled jezičnih osobitosti slavonskoga dijalekta pomoći će u daljnjoj analizi Kozarčeva književnoga izraza te u donošenju zaključka pojavljuju li se obilježja slavonskoga dijalekta u njegovim pripovijetkama. Slavonski dijalekt pripada štokavskome narječju te narodnim govorima; nije standardni jezik, već organski idiom (Berbić Kolar, Kolenić 2014) Karakterizira ga čuvanje zavirutoga naglasaka, akuta (~). U fonologiji je pravilo da govori slavonskoga dijalekta nemaju ijekavski odraz jata, već mogu imati ikavski (*mliko, zapovid*), ikavsko-jekavski (*dite, djeca*), ikavsko-ekavski (*dite, deca*) ili ekavski odraz jata (*cela, pesma*). Govori su slavonskoga dijalekta šćakavski (*kršten, šćap, šćedit*).

Još neke fonološke posebnosti slavonskoga dijalekta su: umekšavanje *l* i *n* ispred *i* (*moljit, voljio, posoljit*), nepostojanje glasa *h* (*Rvacka*), zamjena *h* s *v* (*trbuvo, suvo*) ili s *k* (*siromak*), gubljenje krajnjega *i* u infinitivu (*ubost, dojt*) te *l* na kraju sloga obično ostaje na kraju imenica i pridjeva (*posal, okrugal*) (Berbić Kolar, Kolenić 2014).

Morfološka obilježja slavonskoga dijalekta su izjednačavanje akuzativa za živo i neživo, odnosno akuzativ je jednak genitivu (*donesi mi noža*). Koristi se nastavak *-e* u dativu i lokativu jednine (*u crkve, po sobe*). U instrumentalu jednine koristi se nastavak *-(i)jom* (*mašćom, soljom*), zatim nulti je morfem u genitivu (*drv, pucet, žen*), ali može biti i *-i* (*iz Nimci*). U dativu množine prevladava nastavak *-am* (*išli za svinjam, ćeram*). Nastavak je za lokativ množine *-i* (*u Vinkovci*) ili *-a* (*poklada, na njiva*). Pridjevi u komparativu imaju nastavak *-ji* (*jačji, gorji*). Što se tiče glagola, infinitiv glagola najčešće se javlja bez završnoga *i* (*znat, pit*); u prezentu izostaje jotacija (*izajde, dojdem*). U glagolskom pridjevu radnom, *l* na kraju sloga prelazi u *o* (*spavo*) (Berbić Kolar, Kolenić 2014). U sintaktičkom smislu, u perfektu izostaje prezent glagola biti (*bilo nas desetero djece*). U leksikološkom smislu, slavonski dijalekt obiluje frazemima koje ljudi koriste u svakodnevnom životu (Berbić Kolar, Kolenić 2014).

2. SLAVONSKI DIJALEKT U PRIPOVIJETKAMA JOSIPA KOZARCA

2. 1. FONOLOGIJA

2. 1. 1. VOKALIZAM

Odras je jata u Kozarčevim pripovijetkama jekavsko-ijekavski te ga bilježi kao *ie* (npr. *sviet, rieč, lienčina, donieti*). Ovakav odraz jata bilježi i Veber u svojoj *Slovnici*, kao i Maretić u svojoj *Gramatici*. Unatoč prevlasti jekavsko-ijekavskoga odraza u Kozarčevim djelima, mogu se pronaći rijetki primjeri ekavskoga i ikavskoga odraza jata, što je obilježje slavonskoga dijalekta (Ivšić 1913). Postavlja se pitanje zašto je Kozarac u većini primjera zapisivao refleks jata kao *ie*, a samo je neke primjere bilježio ekavskim i ikavskim refleksom jata.

Ikavski odraz jata

...ona bol tražila je samoću, ona je i bez njega živila i razgovarala se s njime, ali sada joj je bilo posve drugačije. (Kozarac, Tena 1980: 119)

...a onaj soldat nije imao baš ništa, a ipak sam onoga volila, ja ne znam ni sama zašto... (Kozarac, Tena: 113)

...tamo su svi obolili: i Bogdanovi, i Vosilkovići i Jovanovići. (Kozarac, Tena: 128)

Ona je doduše želila nešto točniji odgovor... (Kozarac, Tena: 150)

... izpovjednik me pitao: jesam li poželila tuđega druga? (Kozarac, Tena: 170)

Ekavski odraz jata

...ovo nekoliko dana hoću ja da po svojoj voljici proživem. (Kozarac, *Moj djed*: 95)

Kao po cijeloj slavonskoj okolici, tako zalazili cigani i u Bosnu, nešto u prevaru, nešto u trgovinu. (Kozarac, *Tena*: 127)

...osjećaji joj se kao o bridak kamen ozleđivali. (Kozarac, *Biser-Kata*: 55)

Gubljenje vokala

U jezičnoj normi 19. stoljeća zabilježeni su rijetki primjeri gubljenja vokala ili uopće slogova na početku, na kraju ili u sredini riječi. Maretić navodi kako je ispadanje i otpadanje slogova prvenstveno bilo na *dijalektičkoj* osnovi (Maretić 1963), dok Veber u *Slovnici hrvatskoj* navodi kako glasnik može nestati na početku, na kraju i na sredini riječi te naziva te jezične pojave *odsuvkom*, *sasuvkom* i *izsuvkom* (Veber 1876: 9). Gubljenje vokala na početku riječi većinom se odnosilo na tuđice (u tadašnjom normi: *talijanski* umjesto *italijanski*), gubljenje vokala na kraju riječi bilo je najrjeđe (*medj* umjesto *medju*, *kad* umjesto *kada*), dok je gubljenje vokala u sredini riječi bilo najčešće (*otac* – *otca*, *hotomce* – *hotimice*) (Veber 1876). U Kozarčevim djelima pronađeni su primjeri svih triju jezičnih pojava:

Gubljenje vokala na početku riječi

...nastojec, kako bi svojim spravnim stasom i sitnim korakom prikrija teret šezdesetgodišnje starosti... (Kozarac, *Tena*: 163) – gubljenje vokala *u* na početku riječi.

Gubljenje vokala na kraju riječi

...te mu narinula zadaću, da odgaja tuđ stvor... (Kozarac, *Oprava*: 236)

Trebalo dva sata, da se briest sruši; za tog vremena dolietala neprestance dva škorca... (Kozarac, *Slavonska šuma*: 74) – gubljenje vokala *i* na kraju riječi.

Da, presretan bijaše, što je uprav njega zapala ta sreća! (Kozarac, *Tena*: 103) – gubljenje vokala *o* na kraju riječi.

I paprikaš je zbilja bio dobar, samo je bio crn, al zašto je bio crn, to nismo mogli pogoditi. (Kozarac, *Slavonska šuma*: 77) – gubljenje vokala *i* na kraju riječi.

Gubljenje vokala u sredini riječi

Ne bih ja, ali su mi kazali, da bi poslje poroda mogla izrasti i okrupniti... (Kozarac, *Tena*: 124) – gubljenje vokala *i* u sredini riječi.

Zamjena vokala

U Kozarčevim pripovijetkama mogu se pronaći primjeri riječi u kojima dolazi do zamjene vokala; najčešće se mijenja vokal *a* vokalom *i* te vokal *e* vokalom *i*. U Maretićevoj, ali i u Veberovoj gramatici nalaze se slični primjeri (Maretić 1963: 62).

Kad dovršim, onda se djed maši pod slamnjaču, pa mi izvadi oraha i lješnjika... (Kozarac, *Moj djed*: 95) – zamjena vokala *a* s *i*.

...da ja ovakova crknita radim i za tebe i za sebe, a ti se protežeš kao mačak pod slaninom? (Kozarac, *Tena*: 101) – zamjena vokala *u* s *i*.

...jer mnoge žene i djevojke u selu imale su svoga vojnika – ljubovnika, sve je bilo zadovoljno i sretno! (Kozarac, *Tena*: 105) – zamjena vokala *a* s *o*.

...te je ona nekim tajinstveno-ugodnim strahom dočekala večer i odhrlila k Leonu. (Kozarac, *Tena*: 110) – zamjena vokala *a* s *i*.

...a tamo unutri u zabrani zaštekli najprije jedan pas hao hao-hao! (Kozarac, *Slavonska šuma*: 79) – zamjena vokala *a* s *i*.

Za to šest tjedana nakisosmo do kože, nagazismo se smrdljivog rita i mulja do pojasa, izpretrgasmo i nažuljasmo noge, – nu kraj svega toga ostadosmo zdravi kao kremen... (Kozarac, *Slavonska šuma*: 77) – zamjena vokala *o* s *u*.

Ljepušast i galantan ubrzo je omilio mladom ženskom svijetu, te su mu se mnoge namitale. (Kozarac, *Tena*: 107) – zamjena vokala *e* s *i*.

Sekundarni vokali

Iako je obilježje slavonskoga dijalekta dodavanje vokala unutar riječi, Veber navodi dodavanje vokala ispred, na kraju i u sredini riječi kao dio jezične norme 19. stoljeća. (Veber 1876: 10), stoga se isto ne može pripisati dijalekatnom Kozarčevom izrazu.

...obilježeni su silesijom svake vrste znaka: bielom, crljenom, plavom kredom, križićem, okrugom, trokutima itd. (Kozarac, *Slavonska šuma*: 78) – dodavanje vokala *o* na početku riječi.

...poput mirisa u poluzelene voćike... (Kozarac, *Tena*: 100) – dodavanje vokala *i* u sredini riječi.

...on je požudno gledao u njezine sretne, blažene oči, koje ga devet godina nieseu takovom milinom gledale... (Kozarac, *Oprava*: 238) – dodavanje vokala *o* u sredini riječi.

2. 1. 2. KONSONANTIZAM

Zamjena konsonanata

Veber navodi da se konsonanti često izmjenjuju među sobom, tako navodi primjere zamjena konsonanata koji se mogu pronaći i kod Kozarca (zamjena *r* i *l*, *l* sa *lj* i *v*, *m* i *n*) (Veber 1876: 11).

...oponašajući ga najsmješnijim načinom, kako šmrka duhan i kako briše maramom naočare. (Kozarac, *Oprava*: 226) – zamjena konsonanta *l* konsonantom *r*.

...s crljenom vojničkom knjigom... (Kozarac, *Tena*: 103) – zamjena konsonanta *v* konsonantom *lj*.

Morala bi čekati do listopada, kada iznovice šumski posao započme... (Kozarac, *Tena*: 119) – zamjena konsonanta *n* konsonantom *m*.

Unatoč tome, u Kozarčevim se pripovijetkama nalaze i sljedeće zamjene konsonanata, što upućuje na dijalekatni izraz:

Sada si vatrena kao oganj, a sada cviliš kao vijor oko hladnoga šatora ciganinovog. (Kozarac, *Tena*: 111) – zamjena konsonanta *h* konsonantom *j*.

Konje i marhu prodao je, čim mu je žena umrla. (Kozarac, *Tena*: 118) – zamjena konsonanta *v* konsonantom *h*.

On je znao za svaki njezin korak, on ju je izdaleka pratio, kada je išla k Leonu, i pratio ju, kada se je vraćala odanle... (Kozarac, *Tena*: 113) – zamjena konsonanta *d* konsonantom *l*.

Gubljenje konsonanata

U Kozarčevim pripovijetkama mogu se pronaći različita stezanja slova/slogova te gubljenje konsonanata, poput sljedećih:

Graha, kuruznoga brašna i slanine bilo u šumi dosta... (Kozarac, *Tena*: 117) – stezanje sloga *ku*.

Ako joj takom zgodom pođe za rukom, te ga sbilja odisne onda i Bože pomози... (Kozarac, *Tena*: 101) – gubljenje konsonanta *v* u sredini riječi.

...za koju ne znaš, potiče li od juče, od prekjuče, ili dapače već od više godina. (Kozarac, *Oprava*: 223) – gubljenje konsonanta *r* na kraju riječi.

Tena niti se je osobito radovala, niti branila proti materinjem izboru... (Kozarac, *Tena*: 102) – gubljenje konsonanta *v* na kraju riječi.

Na selu, gdje svatko svakoga pozna, gdje si od malih nogu odrasao sa onima, koji u isti čas počimaju ljubiti kada i ti... (Kozarac, *Tena*: 104) – gubljenje konsonanta *t* u sredini riječi.

Karakteristika je slavonskoga dijalekta gubljenje vokala i konsonanata u riječi, ali u Kozarčevo vrijeme to je bilo dio jezične norme zagrebačke filološke škole, na čija se jezična pravila Kozarac oslanjao (Veber 1876: 13). Isto je tako kada je riječ o sekundarnim konsonantima, oni su bili sastavni dio jezične norme zagrebačke filološke škole.

Sekundarni konsonanti

...bilježeći mu u priređenu skrižaljku vriednost. (Kozarac, Slavonska šuma: 75) – dodavanje konsonanta *s* na početku riječi.

Zar je čudo, da je taj nagli prelaz pomutio sve njegovo dojakošnje pojimanje o svijetu... (Kozarac, Tena: 102) – dodavanje konsonanta *j* u sredini riječi.

Odtada ga njetko zvao: „Bebane“ njetko: „Božji volo“. (Kozarac, Biser-Kata: 44) – dodavanje konsonanta *j* na početku riječi.

Lahko tebi, ti jedeš, kada hoćeš, a ja kada dospijem! (Kozarac, Tri dana kod sina: 182) – dodavanje konsonanta *h* u sredini riječi.

A i matere im laskaju Kati, ne bi li im ikako snahom biti hćela... (Kozarac, Biser-Kata: 42) – dodavanje konsonanta *ć* na početku riječi.

Šćakavizam

Šćakavizam je jezična pojava u kojoj se umjesto skupa *št* koristi skup *šč*, npr. *oprašćam*, *ščedim* (Ivšić 1913). Kozarac je u rijetkim situacijama koristio šćakavizam, no ipak se može pronaći u njegovoj pripovijetci:

Dok je bio kod Leona u šumi, nije mario za zemlju, niti ju je orao, niti sijao, te zemljište počelo se sve većma zaraščivati. (Kozarac, Tena: 118)

2. 2. MORFOLOGIJA

Komparativ pridjeva

U Veberovoj gramatici nepravilna komparacija pridjeva *zao* glasi *gori*, *najgori* (Veber, 1876.), dok se kod Kozarca može pronaći drugačiji oblik komparativa pridjeva *zao* koji je nastao umetanjem konsonanta *j* (*gorji*, *najgorji*) te se može pripisati dijalektalnom izrazu (Berbić Kolar, Kolenić 2014).

To bi joj gorje bilo, nego da je živa ukopana. (Kozarac, Tena: 121)

2. 3. SINTAKSA

Glagoli – perfekt

Kozarac često u svojoj naraciji koristi krnji perfekt, odnosno izostavlja prezent glagola *biti* u perfektu, što je obilježje slavonskoga dijalekta.

I ostalog bilo svega na stanu – krnji perfekt, izostavljanje nenagl. prez. gl. biti je (I ostalog je bilo svega na stanu).

Imao djed i vina i šljivovice – krnji perfekt, izostavljanje nenagl. prez. gl. biti je (Imao je djed i vina i šljivovice).

...opet sve bilo izmireno... – krnji perfekt (...opet je sve bilo izmireno...).

U pripovijedanju se koristi najčešće aorist:

Kad se je trideset i pet metara visoki brijest srušio, nađosmo dva mlada škvorca živa, dok druga dva kao i mladi orao (bio je samo jedan te posve izrastao) ostadoše od silnog pada i udarca na mjestu mrtvi.

...jer izbodoše i izjedoše te do nemila.

I tako bi spasena Bartolova kuhačka djelatnost.

2. 4. LEKSIKOLOGIJA

Kozarac je često koristio tuđice, a među najčešćima su bile hungarizmi, turcizmi te germanizmi. Upravo su ove tuđice imale utjecaj na posavske govore i slavonski dijalekt te su jedno od glavnih obilježja slavonskoga dijalekta (Berbić Kolar, Kolenić 2014). U nastavku su navedene samo neke od njih koje se nalaze u Kozarčevim pripovijetkama.

Cifrarija, ž. r., mađ. – bogato ukrašen predmet

Vanjkuš, m. r., mađ. – jastuk

Kiljer, m. r., tur. – sobica

Čivija, m. r., tur. – čavao

Alem, m. r., tur. – dragi kamen

Renegat, m. r., njem. – odmetnik

Frajmadla, ž. r., njem. – djevojka slobodna ponašanja

Šprija, ž. r., njem. – olovno zrno

Soldatuša, ž. r., tal. – razuzdana žena.

Frazemi

Frazemi su višечlane jezične jedinice koje se u govoru i pismu ostvaruju kao cjelina, a kao takve su obilježje slavonskoga dijalekta. U Kozarčevim pripovijetkama frazemi ocrtavaju šokačku zbilju Kozarčeva vremena:

Kao mačak pod slaninom – ljenčariti

U pol šale u pol sbilje – napola ozbiljno, napola u šali

Prorajtao i zadnji novčić – potrošiti i zadnji novčić

Poslije kiše sunce ljepše sjaje – nakon teških vremena ili nevolje, uvijek dolaze bolji dani

Kao lipov svetac – ukočiti se

Pratiti i okom i skokom – stalno nekoga pratiti

I bez ruha i bez kruha – ostati bez ičega

Ljubav i ljubakanje – daleke su si sestre, nu više puta nisu si ni u rodu – ljubav i zaljubljenost slični su, ali ne i isti.

3. ZAKLJUČAK

Josip Kozarac piše jezikom druge polovice 19. stoljeća i poštuje jezičnu normu tadašnjega vremena. Jezične posebnosti slavonskoga dijalekta slabo su zastupljene u njegovim pripovijetkama, no ipak ih se može uočiti u manjem dijelu. Potrebno je oprezno pristupiti analizi Kozarčeva jezika, budući da se radi o jeziku druge polovice 19. stoljeća te su za dublje spoznaje o zastupljenosti slavonskoga dijalekta potrebna stručna znanja o povijesti hrvatskoga jezika, kao i o suvremenoj književnoj normi te dijalekatnom slavonskom izričaju. Ovim se radom nastojalo utvrditi postoje li uopće naznake slavonskoga dijalekta u Kozarčevim djelima te o kojim se jezičnim obilježjima slavonskoga dijalekta radi. Iako slabo zastupljena, ta se jezična obilježja pojavljuju manjim dijelom, otkrivajući piščevo porijeklo, čineći tako poseban jezični izričaj Josipa Kozarca. Druga istraživanja koja se tiču Kozarčeva jezika opovrgavaju bilo kakvu povezanost njegovih likova i uporabe slavonskoga dijalekta u njegovim pripovijetkama, također ističući slabu zastupljenost slavonskoga dijalekta (Ham 2015). U svojim pripovijetkama Kozarac ocrta jezičnu zbilju druge polovice 19. stoljeća, društvene prilike koje se događaju u Slavoniji u to vrijeme te se slabija zastupljenost slavonskoga dijalekta u piščevim djelima podudara s tadašnjim šokačkim prilikama, odnosno raspadanjem zadruga i slabljenjem slavonskoga sela.

Unatoč sklonosti k jezičnoj normi zagrebačke filološke škole iz druge polovice 19. stoljeća, Kozarac u svojim pripovijetkama ispušta jezične osobine slavonskoga dijalekta te tako stvara jedinstven umjetnički, novelistički pečat, a znanstvenicima ostavlja otvoren put ka novim istraživanjima.

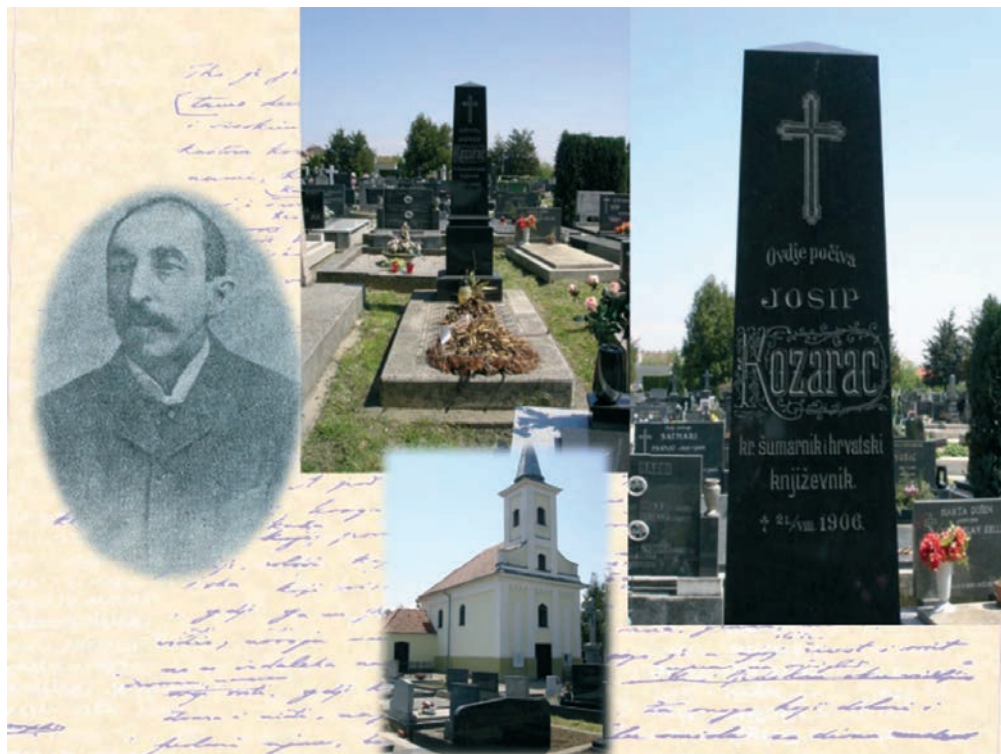
LITERATURA

- Anić, Vladimir; Goldstein, Ivo, *Rječnik stranih riječi*, Novi liber, Zagreb, 2007.
- Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb, 1998.
- Berbić Kolar, Emina; Kolenić, Ljiljana, *Sičanske riči*, Učiteljski fakultet, Osijek, 2014.
- Broz, Iveković, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Svezak I., Štamparija Karla Albrechta, Zagreb, 1901.
- Broz, Iveković, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Svezak II., Štamparija Karla Albrechta, Zagreb, 1901.
- Damjanović, Stjepan, *Slavonske teme*, Pergamena, Zagreb, 2006.
- Ham, Sanda, „Imenice muškoga roda u jeziku Josipa Kozarca“, *Filologija*, 65, Zagreb, 2015., str. 45–73.
- Ham, Sanda, „Govori li Kozarčeva Tena slavonski?“, *Jezik*, vol. 56, no. 2, Zagreb, 2009., str. 53–64.
- Kozarac, Josip, *Pripovijetke*, Mladost, Zagreb, 1980.
- Maretić, Tomo, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1963.
- Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb, 1993.
- Tanocki, Franjo, *Slavonska jezikoslovna baština (izbor)*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.
- Veber, Adolfo, *Slovnica hervatska za srednja učilišta*, Zagreb, 1876.

SLAVONIAN DIALECT IN JOSIP KOZARAC'S TALES

The paper deals with the elements of Slavonian dialect in Josip Kozarac's tales. Josip Kozarac was born in 1858 in Vinkovci where he completed his elementary and secondary education. He lived in Vienna during his studies at the College for soil culture, after which he worked in Vinkovci, Vrbanja, Nijemci, Županja, Nova Gradiška, Lipovljani and other places as a forest technician, forest director and vice forester. His relationship with nature had a great impact on the literary opus of this Slavonian writer and poet. Most of his works are located in the Slavonian region, with real life events and peasant life from the area where he lived providing inspiration for his literary work. Writing about real events, in the language of that time, made him a Croatian realist. Therefore, to a certain degree, it is expectable to find characteristics of the Slavonian dialect in his works. The paper deals with the features of the Slavonian dialect in Josip Kozarac's tales on all grammatical levels: spanning from phonology and morphonology to syntax and lexicology. The tales which are analysed in the paper are: *My grandfather*, *Slavonian forest*, *Biser-Kata*, *Tena*, *Three days at son's place*, *The Outfit*. The paper will address the main theme of the tales which reveals the deterioration of the traditional Slavonian village, and further link it to the current state and preservation of the Slavonian dialect.

Key words: Josip Kozarac, language, Slavonian dialect, tales, Slavonia

*Josip Kozarac u posljednjim
godinama života*

*Grob Josipa Kozarca na
vinkovačkom groblju, nedaleko
kapelice sv. Marije Magdalene*

